

Ігор ГУЦАЛ

МОТИВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ КОМБАНКАМИ УКРАЇНИ

Розглянуто питання формування кредитного портфеля комбанками України. Зосереджено увагу на тактику поведінки банків на ринку кредитних ресурсів.

Основною особливістю кредитних операцій є те, що вони – найбільші джерела доходів банку і, разом з тим, найбільше джерело ризиків, що впливають на надійність, фінансову стійкість і безпеку банку. Ефективне формування, тобто дотримання параметрів кредитної політики та управління кредитним портфелем, дає змогу врахувати та мінімізувати кредитні ризики і відповідно збільшити прибутковість позичкових операцій. Кредитний портфель – сукупність позик, котрі класифікуються стосовно критеріїв, пов'язаних з різними факторами кредитного ризику, і аналіз його стану у системі управління банком дає змогу вибрати варіант раціонального розміщення ресурсів, напрямків кредитної політики банку. Портфельний підхід до кредитних операцій дає змогу:

- по-перше, на основі розроблених параметрів кредитної політики встановлювати межі кредитного портфеля, визначаючи при цьому частку ресурсів банку, яку можна використовувати для надання кредиту; види кредитів, котрі можна видавати і яку частину кредитного портфелю вони повинні займати; допустиму концентрацію кредитів окремим позичальникам, галузям тощо;
- по-друге, надавати кредити тільки тим клієнтам, що підпадають під допустимі параметри ризику, підтверджені кредитною політикою банку;
- по-третє, формувати портфель кредитів, класифікувати їх на групи залежно від фінансового стану клієнта та параметрів його розвитку, оцінки погашення боргу тощо, що дає можливість для кожної групи встановлювати і розробляти конкретні заходи щодо мінімізації і запобігання кредитних ризиків;
- по-четверте, на основі емпіричних даних і заходів щодо запобігання кредитних ризиків банк може створювати певний прогноз стосовно свого кредитного портфеля і відповідно до цього прогнозувати основні фінансові показники своєї діяльності.

Отже, портфельний підхід до кредитного обслуговування дає можливість систематизації позик за ступенем ризику, а також розробити певні заходи щодо запобігання кредитних ризиків, а також узагальнити напрямки та інструменти механізму кредитування клієнтів.

Формування конкретного кредитного портфеля для комерційного банку пов'язане із сегментацією ринку грошових капіталів і його адаптування до розвитку конкретного регіону, адже основна функція банківської системи за умов ринку є трансформація коштів юридичних і фізичних осіб з депозитів та вкладів у капітали, змінюючи при цьому і диференціюючи терміни, суми та умови їх надання. Працюючи в тому чи іншому регіоні, банки стають посередниками між господарськими суб'єктами, фізичними особами і від того, наскільки вони будуть відповідати умовам функціонування і роботі клієнтів, залежить, врешті-решт, ефективність їх роботи та фінансовий стан.

Реалізуючи стратегічні напрямки кредитної політики, продиктовані нерівномірністю регіонального розвитку, політичними, економічними, законодавчими факторами, комерційні банки формують свої кредитні портфелі, враховуючи свою конкурентну силу, що проявляється у фінансовій стійкості, ліквідності, у прибутковості банків. З іншого боку, якість формування кредитного портфеля, ефективне управління ним безпосередньо пов'язане з прибутковістю банку, а також забезпеченням високого рівня надійності та мінімізації ризику, що можливе за умови врахування внутрішніх факторів, котрі впливають на формування кредитного портфеля, тобто вибору тактики його формування.

Отже, якщо стратегія банку в галузі кредитування вимагає повної конкурентоспроможності на ринку позичкових капіталів, то тактика кредитування підпорядкована максимальному отриманню прибутку при мінімізації ризику, пов'язаного з процесом кредитування, що визначається обсягом, структурою і якістю кредитного портфеля.

На вибір тактики формування кредитного портфеля впливає:

- спеціалізація чи універсалізація банку;
- ступінь ризикованості кредитних операцій та управління ризиками;
- дохідність кредитних операцій;
- наявність ресурсів банку та їх структура;
- інші внутрішні фактори.

Банки можуть концентрувати свої зусилля на кредитному обслуговуванні організацій і підприємств певних галузей економіки, спеціалізації на кредитуванні в основному фізичних осіб, міжбанківських кредитах, у більшій мірі розвивати міжнародні операції. З одного боку, спеціалізація на кредитному обслуговуванні конкретних клієнтів має певні переваги, хоча б у тому, що банк у такому разі має більше практичних навичок в оцінці ризику, управління ним щодо конкретних клієнтів, а також навичок спеціалістів з обслуговування даного сегмента ринку, що втілюється у повнішому використанні можливостей ринку, вдосконалюючи обслуговування даних клієнтів і впроваджуючи нові технології. З іншого боку, вузька спеціалізація на кредитному обслуговуванні певного роду клієнтів не дає змоги в повній мірі диверсифікувати кредитний портфель, зокрема в напрямку зниження кредитного ризику щодо конкретних позичальників.

Для аналізу оцінки виданих кредитів використовується кредитний класифікатор, котрий дає змогу якісно й кількісно визначити ризик непогашення. Залежно від оцінки фінансового стану, виду і вартості забезпечення, якості обслуговування кредитного боргу кредити групуються у ризикові класи:

- стандартні кредити;
- кредити під контролем;
- субстандартні кредити;
- сумнівні кредити;
- безнадійні кредити.

Для кожного класу ризику встановлюється своя питома вага непогашених кредитів, котра визначається емпіричним шляхом на основі даних за попередній рік. На основі прогнозованого кредитного портфеля і питомої ваги непогашених кредитів, що можуть впливати на прибуток банку. Для мінімізації кредитного ризику банк може зменшити обсяги надання кредитів з найризикованіших класів і відповідно збільшити обсяги надання кредитів по класах, котрі за прогнозами приносять найменші втрати. На мінімізацію кредитного ризику також впливатиме відмова від концентрації кредитів по окремих ризикових, з точки зору кредитування, галузях або підприємствах, котрі найгостріше переживають спад виробництва, випуск неконкурентоспроможної продукції, а внаслідок чого і нестійкий фінансовий стан.

Своєрідним амортизатором кредитних ризиків є резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків відповідно до Постанови НБУ № 279 від 6 липня 2000 р. Тому весь попередній аналіз кредитного портфеля з допомогою класифікації і показників проводиться для реальної оцінки обсягу резервів, що формуються.

В умовах економічної і політичної нестабільності середній (за розмірами обсягу капіталів) банк не може створити достатньої суми резерву для компенсації збитків, пов'язаних з кредитуванням клієнтів. Тому комерційні банки спрямовують свої зусилля в основному на оптимізацію структури наявного в них портфеля виданих позик.

Оптимізація структури кредитного портфеля здійснюється шляхом диверсифікації, тобто зміна структури кредитних вкладень з метою зниження ризику можливих втрат капіталу або доходів від нього.

Кредитний ризик банку зростає в міру збільшення обсягу кредитування серед обмеженої кількості позичальників. Тому, проводячи політику диверсифікації кредитних вкладень, банки намагаються

при незмінному їх обсягу надавати кредити більшій кількості клієнтів і дрібнішими сумами. Окрім диверсифікації вкладень за складом позичальників (дрібні, середні, великі), банки можуть регламентувати розміри і терміни позик залежно від кредитоспроможності клієнтів, форми власності, галузі економіки. Крім цього, банки здійснюють регулювання видачі кредитів і, разом з тим, мінімізують кредитні ризики, виходячи з призначення позик (сезонні, в оборотні кошти, у сферу виробництва, у сферу обігу і т. п.), виду забезпечення, за платоспроможності клієнтів, з відповідності напрямків кредитних вкладень кредитній політиці банку, а також за іншими критеріями, що впливають на величину кредитного ризику.

На останньому етапі процесу формування кредитного портфеля проводиться ретроспективний аналіз результатів управління ризиком. Цей важливий етап ігнорується, хоча якраз тут появляється можливість оптимізувати управління ризиком і виправити можливі прорахунки.

Мотивом проведення кредитної операції для банку є отримання максимального прибутку при оптимальному розмірі кредитного ризику. Отже, цільовою функцією буде [74, 62]:

$$\frac{S_i \times n \times (1 - p_i)}{p_i \times S_i} \rightarrow \max, \quad (1.1)$$

де S_i – сума кредиту i – му позичальникові; n – кількість позичальників; p_i – ймовірність непозичання позики.

На основі аналізу за два – три останніх роки визначаємо ризиковість кредитного портфеля:

$$\frac{S_j p_j d_j}{\sum_{j=1}^n S_j} = p_0, \quad (1.2)$$

де p_0 – ризиковість кредитного портфеля; d – питома вага груп (стандартні, під контролем, субстандартні, сумнівні, безнадійні) у загальній сумі кредитів банку; p_j – ймовірність неповернення груп кредитів, за якими формуються резерви на відшкодування втрат за кредитними операціями (0,02; 0,05; 0,24; 0,5; 1,0); j – групи кредитів.

На наступному етапі слід скоригувати ризиковість кредитного портфеля стосовно його фактичного значення за попередні роки:

$$p_n = p_0 - \Delta p. \quad (1.3)$$

Таке корегування здійснюється на основі скорегованості сумнівних і безнадійних кредитів, тобто:

$$\Delta p = \frac{S_k \times p_k \times d_k}{\sum_{k=1}^2 S_k}, \quad (1.4)$$

де k – кількість груп найризиковіших кредитів (сумнівних і безнадійних).

Враховуючи збитковість клієнтів різних галузей економіки, які обслуговує банк, необхідно розподілити обсяг кредитного портфеля пропорційно до ризиковості. Для цього клієнтуру банку розбивають на відповідні галузі й розрахувати ймовірність непогашення кредитів як співвідношення обсягу неповернених кредитів до їх сукупності у галузі на основі фактичних даних за 2 – 3 останніх роки.

$$Q_k = \frac{\sum_{p=1}^N S_p}{\sum_{k=1}^N S_k}, \quad (1.5)$$

де S_p – сума неповернених кредитів; N – кількість галузей; S_k – загальний обсяг кредитів для галузі.

Загальна ризиковість галузі залежить і від обсягу збиткових підприємств, котрі не можуть виступати як потенційні клієнти, тому:

$$Q_N^3 = QN \times M_N, \quad (1.6)$$

де Q_N^3 – ризикові галузі; M_N – прибуткові працюючі підприємства.

На основі загальної ризиковості галузі визначаємо її питому вагу у майбутньому кредитному портфелі:

$$D_N = \frac{Q_N^3}{\sum_{i=1}^N Q_N^3} \times 100\% \quad (1.7)$$

Тоді галузеві ліміти кредитування визначатимуться:

$$L_N = D_N \times kp, \quad (1.8)$$

де kp – обсяг прогнозованого кредитного портфеля.

Прогнозована структура кредитного портфеля повинна відповідати таким параметрам:

$$\begin{cases} L_i \geq S_i \times n p_i; \\ \frac{\sum_{L=1}^i p_L \times \sum_{L=1}^i S_L \times d_i}{kp} = p_n; \\ p_i \times S_i \times n \rightarrow \min. \end{cases} \quad (1.9)$$

Розробляючи основні напрямки кредитної політики і визначаючи принципи формування кредитного портфеля, банки повинні орієнтуватися на рівень і структуру своїх кредитних ресурсів і відповідно до приросту (рівня) ресурсної бази визначати приріст (рівень) сукупного кредиту.

Тому, прогнозуючи максимально граничний розмір кредиту, банки можуть прогнозувати формування кредитного портфеля відповідно до загальних пріоритетів і внутрішньої кредитної політики шляхом моделювання його структури.

Для ефективного використання залучених коштів у частині депозитів “до запитання”, як найнепередбаченіших джерел, необхідно:

- по-перше, спрогнозувати їх постійні залишки, а отже, необхідне тісне співробітництво з клієнтами для оперативного управління залишком коштів на його рахунку;
- по-друге, ефективне їх розміщення залежно від термінів і суми.

Отже, виконуючи роль бази для фінансової стійкості, структура ресурсної бази (особливо за термінами) повинна відповідати адекватним активним операціям, зокрема кредитним. Тому ефективність функціонування кредитного механізму, його вплив на фінансову стійкість перш за все в організації процесу кредитування як індикатора якості кредитного портфеля та в управлінні пасивно-активними операціями.

Література

1. Положення про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків. Затв. Постановою Правління НБУ від 06.07.2000 р. № 279.

Редакція отримала матеріал 19 грудня 2002 р.